

การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบใน

เขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม :

กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว¹

A Development of Social Welfare System for the Elderly Labors in Informal

Sectors to Reduce the Social Inequality in Special Economic Zone :

A Case Study of Sa Kaeo Special Economic Zone.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐศิริินทร์ วังกานนท์³

Assistant professor Somsak Amornsiriphong, Ph.D.⁴

Assistant professor Ratthasirin Wangkanond, Ph.D.⁵

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อวิจัยและพัฒนาต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย ผลการศึกษา พบว่า การเข้าถึงสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.57 และ $\bar{X} = 3.95$, S.D. = 0.81 ตามลำดับ) ความต้องการจำเป็น มิติที่ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มิติเศรษฐกิจ (PNI = 0.24) และยังพบว่า ระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่ได้แก่ 1) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐ และ 2) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยครอบครัวและชุมชน ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว พบว่ามีผลกระทบทั้ง

¹ ทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

² อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

³ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

⁴ Lecture at Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

⁵ Lecture at Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

E-mail : amornsiriphong@gmail.com, ratthasirin.wan@mahidol.ac.th

ด้านบวก และด้านลบ ซึ่งผลกระทบด้านลบนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำ และกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุมีทัศนคติที่ดีต่อนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสม คือ “ELDER FARE” ได้แก่ E (Elderly Centered) L (Local Government Organizations) D (Doctors and Public Health Care System) E (Enterprise and Investors Responsibility) R (Rights of Community) F (Family Link) A (Agricultural Contribution) R (Rural Community Exploitation) E (Economic Concerned)

คำสำคัญ : ระบบสวัสดิการสังคม, แรงงานนอกระบบ, เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สรรแก้ว, ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

The principle objective of this research was to research and develop the model of social welfare system for the elderly labors in informal sectors in order to reduce social inequality in the special economic zone. The researchers collected data in the field by employing the questionnaires, interview and focus group discussion. The research found that the level of social welfare accessibility and social welfare need of the elderly labors in informal sectors in the special economic zone were at the high level ($\bar{X}$ = 3.54, S.D. = 0.57 and $\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.81 respectively) and as the level of priority need index (PNI), the economics aspect is the highest level (PNI = 0.24). and the research also found that there were two main existing social welfare systems in the areas which were 1) social welfare system providing by the government and 2) social welfare system providing by family and community. The impacts of the special economic zone policy implementation in Sa Kaeo province were both positive and negative impacts. The negative impact causes the problem of social inequality and the attitudes of the

informal aging labor were optimistic towards the special economic zone policy because it will bring about the progression in the area. In addition, the researcher synthesized the appropriate model of social welfare system which was called “ELDERFARE model” that composed of E (Elderly Centered), L (Local Government Organizations), D (Doctors and Public Health Care System), E (Enterprise and Investors Responsibility), R (Rights of Community), F (Family Link), A (Agricultural Contribution), R (Rural Community Exploitation) and E (Economic Concerned)

Keywords : Social Welfare System, Informal Labors, Special Economic Zone, Sa Kao, Elderly

บทนำ

การพัฒนาประเทศตามแนวทางของนโยบายการเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นและประเทศเข้ากับระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคมีความสำคัญอย่างยิ่งก่อให้เกิดนโยบายการกำหนดพื้นที่ตามแนวชายแดนที่เป็นจุดเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบกับประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และแรงงานจำนวนไม่น้อยที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุ และจัดอยู่ในกลุ่มที่เป็นแรงงานนอกระบบในภาคของเกษตรกรรมและการบริการ แรงงานผู้สูงอายุนอกระบบเหล่านี้ในประเทศมีจำนวนมากถึง 3,460,779 คิดเป็นเกือบร้อยละ 10 ของประชากรทั่วประเทศ (สำนักปลัดกระทรวงแรงงาน, 2554; สำนักงานสถิติเศรษฐกิจสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556; สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว, 2557) และในจังหวัดสระแก้วมีจำนวนแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบนี้อยู่จำนวน 33,111 ราย ซึ่งกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบเป็นกลุ่มเปราะบางกลุ่มหนึ่งที่ประสบปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคม การขับเคลื่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นประเด็นใหม่ที่ควรศึกษาว่าส่งผลกระทบและสร้างความเหลื่อมล้ำต่อแรงงานผู้สูงอายุอย่างไรบ้าง และระบบสวัสดิการสังคมที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสระแก้วควรมีลักษณะเป็นอย่างไร ดังนั้น การวิจัยนี้จึง

มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อวิจัยและพัฒนาต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงาน ผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D: Research and Development) โดยคณะนักวิจัยดำเนินการทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้จากรายงานเอกสาร และรายงานดิจิทัล ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์และนโยบายและมาตรการต่างๆ เกี่ยวกับระบบสวัสดิการแรงงาน ผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อพัฒนาต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยหลัก

เพื่อวิจัยและพัฒนาแบบต้นแบบ/แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเฉพาะ

1. เพื่อวิเคราะห์นโยบายสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบที่นำไปสู่การออกแบบระบบสวัสดิการแรงงานในระบบเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
2. เพื่อศึกษาระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบที่เป็นอยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
3. เพื่อค้นหารูปแบบระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
4. เพื่อออกแบบระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในระยะยาว

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แรงงานผู้สูงอายุในระบบจังหวัดสระแก้ว จำนวนทั้งหมด 33,111 ราย (สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว, 2557) เมื่อคำนวณด้วยสูตรทาร์โรวามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่าง 396 ราย ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) เพื่อให้เกิดการกระจายตัวของข้อมูลในทุกพื้นที่ของเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งมีอยู่จำนวน 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน และตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากแรงงานผู้สูงอายุในระบบในแต่ละตำบลที่อยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ตำบลละ 100 ราย เท่าๆ กัน สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มแรกเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) กลุ่มนี้เป็นผู้บริหารหรือผู้แทนหน่วยงานราชการที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว จาก 1) สำนักงานแรงงานจังหวัดสระแก้ว 2) สำนักงานพัฒนาสังคมจังหวัดสระแก้ว 3) ศูนย์ให้บริการ SME ครบวงจร (สสว.) จังหวัดสระแก้ว (SME One-Stop Service Center: OSS) 4) สำนักงานประกันสังคมจังหวัดสระแก้ว 5) ผู้แทนคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ในระดับพื้นที่ 6) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4 แห่งในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร เทศบาลตำบลตำบลป่าไร่ เทศบาลตำบลตำบลบ้านด่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จำนวนรวมทั้งหมด 10 ราย

2. กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คัดเลือกแบบเจาะจงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง กลุ่มสนทนาแต่ละพื้นที่มีผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลประมาณ 8 - 10 ราย จำนวนรวมทั้งหมด 32 - 40 ราย

3. กลุ่มที่สามเป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านสวัสดิการสังคม สวัสดิการผู้สูงอายุ สวัสดิการแรงงาน และระบบสวัสดิการแรงงาน เพื่อร่วมเวทีวิพากษ์แบบจำลองระบบสวัสดิการแรงงานผู้สูงอายุในระบบที่เหมาะสมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ด้วยการสนทนากลุ่มย่อยจำนวนรวมทั้งหมด 25 ราย คณะนักวิจัยได้ให้ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนี้ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุไปใช้ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

พื้นที่การศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 4 แห่งในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร เทศบาลตำบลตำบลป่าไร่ เทศบาลตำบลตำบลบ้านด่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) แบบสอบถาม (Questionnaires) เพื่อเก็บข้อมูลการเข้าถึงและความต้องการสวัสดิการสังคมแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ 2) แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกและ 3) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเข้าถึงสวัสดิการสังคมกับความต้องการสวัสดิการด้วยสถิติ t-test, F-test และจัดลำดับความสำคัญของค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Priority Needs Index; PNImodified)

และการวิเคราะห์/ตีความข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้วิธีการถอดถ้อยคำจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย จัดบันทึกการสังเกต และคัดลอกข้อมูลความสำคัญจากเอกสารและบันทึกอย่างละเอียด เพื่อใช้ในการตีความข้อมูล (Interpretation) และการกำหนดประเด็นที่สำคัญได้อย่างถูกต้อง เชื่อถือได้ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดจำแนกแยกประเภทข้อมูล เพื่อกำหนดหัวข้อ/กลุ่มหัวข้อแนวคิดสำคัญ (topic/category) และแบบแผนแนวคิดสำคัญอันเป็นแก่นสาระหลัก (pattern/themes) เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามในการวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ จากการเก็บแบบสอบถามกับแรงงานผู้สูงอายุในระบบในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษทั้ง 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลผักขะ ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม ตำบลละ 100 ราย พบว่า การเข้าถึงสวัสดิการโดยภาพรวมทุกด้านในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.57) โดยมีมิติที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.75) รองลงมา ได้แก่ มิติสวัสดิการสังคม ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.57) และมิติเศรษฐกิจ ($\bar{X} = 3.06$, S.D. = 0.71) ความต้องการสวัสดิการสังคมในภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = 0.81) โดยด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = 0.98) รองลงมา ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ ($\bar{X} = 3.79$, S.D. = 0.84) และ มิติสวัสดิการสังคม ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = 0.78) เมื่อพิจารณาระดับความต้องการจำเป็นของการเข้าถึงสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยภาพรวม พบว่า ระดับความต้องการจำเป็นด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติเศรษฐกิจ (PNI = 0.24) รองลงมา ได้แก่ มิติสวัสดิการสังคม (PNI = 0.13) และมิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (PNI = 0.01) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า PNI ของระดับการเข้าถึงสวัสดิการ ระดับความต้องการสวัสดิการสังคม และระดับความต้องการจำเป็นสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

สวัสดิการแรงงาน นอกระบบ	ระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม			ระดับความต้องการ สวัสดิการสังคม			PNI	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการเข้าถึง	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความต้องการ		
1. มิติเศรษฐกิจ	3.06	0.71	ปานกลาง	3.79	0.84	มาก	0.24	1
2. มิติสวัสดิการสังคม	3.35	0.58	ปานกลาง	3.78	0.78	มาก	0.13	2
3. มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	4.20	0.75	มาก	4.28	0.98	มาก	0.01	3
ค่าเฉลี่ย	3.54	0.57	มาก	3.95	0.81	มาก	0.11	

สำหรับผลการศึกษาเส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุก่อนและขณะต้องโทษในเรือนจำ และความคาดหวังต่อคุณภาพชีวิตภายหลังพ้นโทษ สามารถสรุปเส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุได้ ดังนี้ เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุเส้นทางที่ 1 มีจำนวนร้อยละ 2.0 เส้นทางที่ 2 ร้อยละ 30.0 เส้นทางที่ 3 ร้อยละ 3.0 เส้นทางที่ 4 ร้อยละ 15.0 เส้นทางที่ 5 ร้อยละ 1.0 เส้นทางที่ 6 ร้อยละ 23.0 เส้นทางที่ 7 ร้อยละ 1.0 และเส้นทางที่ 8 ร้อยละ 25.0

ความแตกต่างของระดับการเข้าถึงสวัสดิการและระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในภาพรวม

ตารางที่ 2 ความแตกต่างของระดับการเข้าถึงสวัสดิการและระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

สวัสดิการแรงงาน นอกระบบ	ระดับการเข้าถึง		ระดับความต้องการ		Gap	T	Sig	แปลผล	ลำดับ ส่วนต่าง
	$\bar{x}$	S.D	$\bar{x}$	S.D					
1. มิติเศรษฐกิจ	3.06	0.71	3.79	0.84	-0.726	-13.648	0.00	แตกต่าง	1
2. มิติสวัสดิการสังคม	3.35	0.58	3.78	0.78	-0.429	-11.597	0.00	แตกต่าง	2
3. มิติดังศรีความเป็นมนุษย์	4.20	0.75	4.28	0.98	-0.070	-1.533	0.12	ไม่แตกต่าง	3
รวม	3.54	0.57	3.95	0.81	-0.409			แตกต่าง	

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า ระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่สำหรับแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วในภาพรวมมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในแต่ละตำบล เพราะแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตร ซึ่งมีระบบสวัสดิการสังคมรองรับอยู่ 2 ระบบหลักๆ ได้แก่ 1) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐ และ 2) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยครอบครัวและชุมชน

1. ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐ เป็นระบบสวัสดิการสังคมที่จัดในลักษณะของการสงเคราะห์และการคุ้มครองทางสังคม ทั้งแบบถ้วนหน้า (universal) และแบบตรวจสอบผู้สมควรได้รับ (selective) ประกอบไปด้วยสวัสดิการ 2 ด้าน ได้แก่ สวัสดิการด้านรายได้ของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเงินกู้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลจากโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า แต่กระนั้น การมีสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบผ่านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าแล้ว สวัสดิการเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ยังมีกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ จากการศึกษาพบว่า สวัสดิการสังคมดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ แรงงานผู้สูงอายุนอก

ระบบทุกพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเสนอให้มีการปรับเพิ่มให้สอดคล้องกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นและการเข้าสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษจะทำให้ค่าครองชีพในพื้นที่สูงขึ้นอีกด้วย ส่วนสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลจากโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า แม้จะครอบคลุมแรงงานผู้สูงอายุ นอกกรอบ ซึ่งแรงงานผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงบริการได้ในระดับของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และโรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่ก็ยังพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคของการเข้าถึงบริการด้านการรักษาพยาบาลทั้งในเรื่องค่าใช้จ่ายการเดินทางและระบบการคมนาคมขนส่งที่ไม่เพียงพอ และการให้บริการของโรงพยาบาลระดับอำเภอยังมีความหนาแน่นและเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสวัสดิการสังคมนี้ สำหรับสวัสดิการสังคมด้านการนันทนาการที่พบจะเป็นการจัดให้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแก่กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ นอกกรอบและผู้สูงอายุทั่วไป คือ กิจกรรมรดน้ำขอพรในวันผู้สูงอายุที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ

2. ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยครอบครัวและชุมชน เป็นระบบสวัสดิการสังคมที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีแต่ในบางพื้นที่ไม่มีหรืออยู่ระหว่างการพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุ นอกกรอบ ระบบสวัสดิการจากฐานครอบครัวและชุมชน สำหรับแรงงานผู้สูงอายุ นอกกรอบที่ไม่ได้เป็นแกนหลักของครอบครัวในการทำการเกษตรแต่เป็นลูกหลานหรือคนในครอบครัวเป็นเรื่องของการสนับสนุนด้านรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ ลูกหลานและคนในครอบครัวต้องทำหน้าที่ในการจุนเจือและแบ่งปันเงินให้ผู้สูงอายุไว้ใช้ ผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลานจุนเจือประสบปัญหาด้านการเงินต้องใช้เงินจากแหล่งอื่นเข้ามาจุนเจือตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เงินกู้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเงินกู้ธนาคาร นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมีกลุ่มหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ที่สนับสนุนและเอื้อต่อสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ นอกกรอบ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่และการสนับสนุนของหน่วยงานทางทหารในพื้นที่ เมื่อแรงงานผู้สูงอายุว่างเว้นจากการทำนาสามารถปลูกผักเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม สวัสดิการลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน เป็นที่เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างทุกภาคส่วน เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ อาทิ การสร้างแหล่งน้ำใน

พื้นที่ชุมชน การให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงหมู การทำโรงสีข้าวชุมชน การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เป็นต้น ส่วนการรวมกลุ่มของแรงงานผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพเสริมที่นอกจากการทำการเกษตร พบในบางพื้นที่เท่านั้น ได้แก่ พื้นที่ของตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร และตำบลบ้านด่านอำเภออรัญประเทศ ทั้งสองพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ การทำไม้กวาด ส่งขายในพื้นที่และพื้นที่ข้างเคียง แต่ปัญหาของสวัสดิการลักษณะนี้ คือ การหาตลาดและแหล่งวัตถุดิบในการผลิต รวมไปถึงเงินทุนที่จะนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ สวัสดิการสังคมที่พบอีกลักษณะหนึ่ง คือ การรวมกลุ่มของแรงงานผู้สูงอายุภายใต้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ กลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งพบเพียงสองพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร และพื้นที่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ การดำเนินงานส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำผู้สูงอายุเป็นหลักภายใต้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ที่จัดโดยรัฐลักษณะเหมือนกับพื้นที่อื่นๆ ในประเทศ ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุก็สามารถเข้าถึงได้ด้วยเช่นกัน สวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐและสวัสดิการที่จัดโดยครอบครัวและชุมชนไม่ได้เป็นการรับรองการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว เพราะปัญหาและความต้องการของกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วมีความสลับซับซ้อนมากกว่าที่ระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่จะตอบสนองและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ โดยเฉพาะประเด็นความเหลื่อมล้ำในสิทธิที่ดินของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ครอบคลุมพื้นที่ค่อนข้างกว้างในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว และจำเป็นต้องพัฒนาต้นแบบระบบสวัสดิการสังคมที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในประเด็นนี้ได้

ส่วนผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว จากการศึกษาพบว่าผลกระทบทั้ง 2 ด้าน ได้แก่ ผลกระทบด้านบวก และผลกระทบด้านลบ ซึ่งผลกระทบด้านลบนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่ด้วย สำหรับผลกระทบด้านบวกที่กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในทุกๆ พื้นที่ เห็นพ้องกันมีหลายประการ เช่น การปรับราคาที่ดินในพื้นที่มีราคาสูงขึ้น เพราะมีนักลงทุนและนายทุน

ต่างๆ เข้ามาหาซื้อที่เพื่อทำโรงงานอุตสาหกรรมและการทำธุรกิจต่างๆ เพื่อขอรับสิทธิพิเศษต่างๆ ตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ หากเกิดการลงทุน การตั้งธุรกิจอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสระแก้วมากขึ้นจะส่งผลให้เกิดการพัฒนา โดยการนำความรู้ การพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาพัฒนาชุมชน เพื่อให้ประชาชนในภูมิภาคมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เศรษฐกิจในพื้นที่จะขยายตัวและดึงดูดเม็ดเงินใหม่ๆ จากการลงทุนเข้ามาในพื้นที่ อัตราการว่างงานลดลงมีการสร้างงานในภูมิภาค ประชาชนไม่ต้องออกเดินทางมาทำงานต่างพื้นที่ ซึ่งเป็นผลดีทำให้ประชาชนในภูมิภาคที่อยู่ในช่วงวัยทำงานได้อยู่ใกล้ชิดครอบครัว และสามารถดูแลผู้สูงอายุภายในบ้านได้เต็มที่

สำหรับผลกระทบด้านลบ ซึ่งในบางพื้นที่ที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะเกิดในบางพื้นที่ ได้แก่ ผลกระทบด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อมทางน้ำ ทางอากาศ และความไม่พอเพียงของการใช้ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่ การนำเข้าผลิตผลทางการเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ กัมพูชาจะทำให้เกิดการแข่งขันและราคาผลิตผลตกต่ำลง การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติตามการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในพื้นที่จะนำมาซึ่งปัญหาอาชญากรรมและปัญหาด้านโรคระบาดตามมา ปัญหาด้านสิทธิที่ดินทำกินและอยู่อาศัยของประชาชนและกลุ่มแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตรที่ไม่มีเอกสารสิทธิเนื่องจากการประกาศเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนของรัฐบาลในอดีตจนปัจจุบันมีการให้สิทธิแก่นักลงทุนในการเข้ามาประกอบการในนิคมอุตสาหกรรมต่าง ๆ ตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในขณะที่ประชาชนและกลุ่มแรงงานนอกระบบยังคงไม่มีสิทธิใดๆ เช่นเดิม

หากประมวลภาพความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบ จะพบว่าแม้ทัศนคติของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในทุกๆ พื้นที่ ที่มีต่อนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ เป็นนโยบายที่ดีต่อการพัฒนาประเทศและพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่ในขณะเดียวกัน นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษยังเป็นนโยบายที่สร้างความเหลื่อมล้ำส่งผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสรุปได้เป็นประเด็นหลักๆ ได้แก่ 1) ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ 2) ความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ 3) ความ

เหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตร และ 4) ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ที่เสนอ รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว คือ

1. E (Elderly Centered) ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของระบบสวัสดิการสังคม

กลไกในการขับเคลื่อนระบบสวัสดิการสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ควรจะต้องเป็นกลไกภายใต้นโยบายประชารัฐของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กำหนดเป็นนโยบายระดับจังหวัดเพื่อให้หน่วยงานราชการท้องถิ่นทำการสำรวจหาผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาเดือดร้อนในทุกพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศและลดความเหลื่อมล้ำระดับประเทศของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่เน้นย้ำว่า “ต้องไม่มีใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง” (No One Left Behind) โดยต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องจากพื้นที่ประกอบการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำให้ตรงจุด และสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐและภาคประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุเป็นแกนกลางและล้อมด้วยเครือข่ายของภาครัฐและภาคส่วนทางสังคมอื่นๆ ที่เชื่อมโยงเข้าหาเครือข่ายของกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบ (ผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ ด้วย)

2 L (Local Government Organizations) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกในการจัดระบบสวัสดิการสังคม

กลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่ประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดและดำเนินการไปได้ของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งเป็นการดำเนินการที่นอกเหนือไปจากบทบาทและหน้าที่ในการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุทุกเดือน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการประสานงานกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลในการเข้ามาตรวจสุขภาพผู้สูงอายุในวันที่มีการกำหนดจ่ายเบี้ยยังชีพแต่ละเดือน ผู้สูงอายุที่เดินทางมารับเบี้ยยังชีพจะสามารถตรวจร่างกายได้ในวันเดียวกัน โดยไม่ต้องเดินทางไปโรงพยาบาล

3. D (Doctors and Public Health Care System) การเข้าถึงการบริการทางการแพทย์และระบบการดูแลสุขภาพด้านสาธารณสุขได้อย่างสะดวกทั่วถึงและรวดเร็ว

ปัญหาด้านสุขภาพเป็นปัญหาสำคัญสำหรับวัยผู้สูงอายุ แม้จะมีนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่เป็นเสมือนตาข่ายนิรภัยทางสังคม (Social Safety Net) แล้ว แต่บ่อยครั้งที่กลุ่มผู้สูงอายุก็ไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้ โดยเฉพาะปัญหาการเดินทางไปรับบริการ นอกจากนี้ ปัญหาด้านสุขภาพของกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุที่อยู่ในภาคการเกษตรหรืออาชีพอื่นๆ ที่ทำงานและพักนอนอยู่กับบ้านก็จะได้รับผลกระทบจากการรुकืบของระบบอุตสาหกรรมในพื้นที่ ที่เกิดจากมลภาวะต่างๆ ทั้งน้ำเสียง และอากาศ ดังนั้น การลดความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ จากการศึกษา พบกลไกสำคัญๆ 3 ส่วน ได้แก่ (1) กลไกที่เป็นหน่วยงานหลักของรัฐบาลด้านระบบสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล สาธารณสุขจังหวัด สาธารณสุขอำเภอ (2) กลไกที่เป็นหน่วยงานสนับสนุนให้กลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขได้มากขึ้น คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ (3) กลไกระบบประกันสังคม

4. E (Enterprise and Investors Responsibility) ผู้ประกอบการหรือนักลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษต้องเข้าร่วมรับผิดชอบต่อการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุ

นายจ้างหรือผู้ประกอบการต้องแสดงความรับผิดชอบและความห่วงใยคนในพื้นที่ รวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม แนวทางที่นายจ้างหรือผู้ประกอบการสามารถดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ ได้แก่

- (1) การจ้างงานควรให้สิทธิพิเศษกับแรงงานในพื้นที่เป็นลำดับแรกก่อน
- (2) ผู้ประกอบการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือและเยียวยาชุมชนในกรณีที่เกิดผลกระทบจากการประกอบการของตน เพราะถือเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) ด้วย
- (3) การอุดหนุนสินค้าและทรัพยากรที่ใช้ในสถานประกอบการจากผู้ประกอบการในท้องถิ่นโดยเฉพาะผลผลิตจากกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่

(4) การสนับสนุนการศึกษาของลูกหลานของกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุในพื้นที่เพื่อให้ได้มีโอกาสทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และกลับมาทำงานในสถานประกอบการนั้นๆ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนในพื้นที่ได้สิทธิในการเข้าเรียนก่อน ลูกหลานของผู้สูงอายุจะได้อยู่ในพื้นที่ที่สามารถดูแลผู้สูงอายุได้พร้อมกันด้วย ถือเป็นการให้สวัสดิการทางอ้อมแก่กลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุ

(5) สถานประกอบการที่มีการตั้งสถานบริการสุขภาพให้แก่บุคลากรในสถานประกอบการอาจเปิดให้บริการให้กับกลุ่มประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามาใช้บริการในอัตราค่าบริการต่ำ

(6) การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของกลุ่มผู้ประกอบการเพื่อให้การช่วยเหลือและชดเชย ผลกระทบที่อันอาจเกิดขึ้นจากการประกอบการ ยังเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) ที่ผู้ประกอบการควรตระหนัก

5. R (Rights of Community) สิทธิชุมชน เพื่อการมีสิทธิในครอบครองที่ดินทำการเกษตรและอยู่อาศัย

เป็นการทำงานโดยกลไกการแก้ไขปัญหาที่ดินตามภารกิจของศูนย์ดำรงธรรมกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่รัฐบาลอนุมัติให้ใช้ที่ดินที่เป็นป่าเสื่อมโทรมสามารถนำมาจัดสรรให้กับประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกินอยู่ได้ แต่ต้องแสดงความจำนงกับศูนย์ดำรงธรรมเพื่อดำเนินการพิจารณาความจำเป็นในการร้องขอรับการจัดสรรที่ดิน

6. F (Family Link) ระบบสวัสดิการต้องเชื่อมโยงกับครอบครัวและญาติพี่น้องของผู้สูงอายุ

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่จัดสวัสดิการสังคมกับกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุที่สำคัญที่สามารถทดแทนสวัสดิการสังคมที่จัดให้โดยรัฐได้ ที่ขาดหายไปได้อาติ ลูกหลานจนเจือเงินให้แก่ผู้สูงอายุใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ดูแลยามเจ็บป่วย พาไปหาหมอ ให้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

7. A (Agricultural Contribution) ระบบสวัสดิการต้องเอื้อต่ออาชีพการทำการเกษตรของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ และเป็นอาชีพที่พบมากที่สุดของกลุ่มแรงงานนอกระบบในพื้นที่

จังหวัดสระแก้วมีแหล่งน้ำ แต่ขาดการบริหารจัดการที่จะกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตรให้เพียงพอ แหล่งน้ำที่มีในจังหวัดไหลลงไปในทะเลสาบฝั่งกัมพูชา ที่เรียกว่า “โตนเลสาป” ควรจัดหาพื้นที่ที่จะทำเป็นแก้มลิงในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคและบริโภค รวมถึงทำการเกษตร

8. R (Rural Community Exploitation) ระบบสวัสดิการสังคมต้องธำรงรักษาความเป็นชุมชนชนบท ที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนเป็นพื้นฐานอยู่มา และเป็นรากฐานและรากเหง้าของสังคมไทย

กลไกกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นอีกหนึ่งกลไกที่กลุ่มผู้สูงอายุรวมถึงแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นกองทุน เพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มที่เสียชีวิต โดยสมาชิกจะต้องสมทบเงินค่าฌาปนกิจเดือนละ 50 บาท ให้กับครอบครัวของสมาชิกที่เสียชีวิตเพื่อนำไปใช้จ่าย ซึ่งกลไกลักษณะนี้ต้องอาศัยพื้นฐานทุนทางสังคมที่มีอยู่ คือ ความเอื้ออาทร และความรักของคนในสังคม และในพื้นที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นกลไกเสริมในการอำนวยความสะดวกในการจัดเก็บเงินฌาปนกิจสงเคราะห์ให้ โดยหักจากเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในแต่ละเดือน

9. E (Economic Concerned) ระบบสวัสดิการสังคมต้องสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ แรงงานผู้สูงอายุ นอกระบบ ทั้งการสร้างอาชีพและการออมที่เหมาะสม

กลไกชมรมผู้สูงอายุเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งในพื้นที่ของเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว พบการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพ อาทิ กลุ่มทำไม้กวาดทางมะพร้าวของตำบลผักขะ และตำบลบ้านด่าน รัฐบาลต้องกำหนดนโยบายส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุรวมตัวกันเพื่อประกอบอาชีพเสริมในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังมีเรี่ยวแรงและสุขภาพแข็งแรงอยู่ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้น และไม่ขึ้นกับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุอย่างเดียว

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเชิงปริมาณที่พบว่ามิติเศรษฐกิจเป็นมิติที่มีความเหลื่อมล้ำทางสังคมมากที่สุดสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพในมิติความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิที่ดินทำกินและการทำการเกษตร ซึ่งเป็น 1 ใน 4 มิติด้านความเหลื่อมล้ำ ได้แก่ 1) ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ 2) ความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ 3) ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตร และ 4) ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสังคมไทย 2559 สังคมสังเกต สังเกตสังคม ของคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559, น.14-15) มิติความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่กล่าวถึง การพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย แต่ไม่ใช้การพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น แต่ละเลยเรื่องสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ทอดทิ้งการพัฒนาทางจิตใจ ทำลายระบบชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น จนกลายเป็นกับดักของการพัฒนามาหลากหลายสิบปี

สำหรับมิติความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพสอดคล้องกับงานวิจัยของพรณิดา ขุนทรง (2557) ที่สะท้อนมุมมองปัจจัยด้านการให้บริการระบบสุขภาพที่บุคลากรไม่เพียงพอ จำเป็นจะต้องเพิ่มจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ให้สามารถรองรับกับจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มมากขึ้น และงานวิจัยของสมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ (2557) ที่พบปัญหาการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ อันมีสาเหตุมาจากความยากลำบากในการเดินทางต้องอาศัยลูกหลานในการพาไปรับบริการสถานบริการสาธารณะสุข ถ้าไม่มีลูกหลานพาไปผู้สูงอายุบางรายก็ไม่สามารถเข้าถึงระบบบริการสาธารณะสุขได้

ส่วนมิติความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตรสอดคล้องกับงานศึกษาของคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559, น.46) ที่อธิบายสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำนี้ว่าเกิดจากโครงสร้างการเมืองที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยที่ยังดำรงอยู่เช่นเดิม ระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) ซึ่งเป็นการรุกของทุนใหญ่อย่างรวดเร็วเข้ามาครอบงำและยื้อแย่งทรัพยากรจากชาวบ้านเป็นสิ่งที่น่าวิตก เพราะบริษัทร่วมทุนจากหลายสัญชาติฉีกกำลังกับ

ข้าราชการ นักการเมือง หรือผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น แม้แต่ว่าทฤษฎีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) เบื้องหลังก็คือทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่รุกเข้ามาในสังคมไทย และสอดคล้องกับแนวคิดอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) หรือขวาใหม่ (New Rights) ที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ซึ่งเชื่อว่าถ้าเศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโต มีการขยายตัวทางภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมจะทำให้เกิดการจ้างงาน คนจะไม่ตกงาน จะเกิดการกระจายรายได้ของคนในสังคม ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะส่งผลให้ปัญหาสังคมน้อยลง กล่าวคือ เกิดสิ่งที่เรียกว่า “The Trickle Down” หรือน้ำซึมบ่อทราย ประชาชนได้รับผลพลอยได้จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แนวคิดของพวกเขาเสรีนิยมใหม่หรือขวาคือเห็นว่าความยากจนและความทุกข์ยากของชนชั้นล่างเป็นเรื่องของปัจเจกชน ไม่ใช่เรื่องของปัญหาเชิงระบบหรือโครงสร้างสังคม ความยากจนและทุกข์ยากของบุคคลเกิดจากการด้อยศักยภาพของบุคคลนั้นๆ ไม่ใช่ความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจและการเมือง ปัจเจกชนต้องแข่งขันกันด้วยศักยภาพและประสิทธิภาพของตน การจะให้บุคคลทุกคนเท่าเทียมกันจึงเป็นไปได้ เมื่อทุกคนมี “สิทธิ” ในชีวิตของตน มี “สิทธิ” ที่จะรวย ก็ควรมี “สิทธิ” ที่จะจนด้วยเช่นกัน (Vic George and Paul Wilding, 1985; สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์, 2558) และในส่วนของปัญหาด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตรก็ยิ่งสอดคล้องกับการศึกษาของมูลนิธิสถาบันที่ดิน (อ้างถึงในคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559, น.49) ที่กล่าวถึง ปัญหาการถือครองที่ดินที่มีลักษณะเป็นการถือครองแบบกระจุกตัวกับกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น และการเปิดพื้นที่เขตเศรษฐกิจตามแนวชายแดนนำไปสู่การจัดระเบียบใหม่ ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยถูกเปลี่ยนแปลง พื้นที่ป่าและที่ดินทำกินได้รับความเสียหาย ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นโรงงานอุตสาหกรรม เส้นทางคมนาคมขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกต่อการผลิตอุตสาหกรรมหรือค้าขาย การดำเนินนโยบายของรัฐบาลซ้ำเติมชุมชนเกษตรกร

สำหรับมิติความเหลื่อมล้ำสุดท้ายเป็นความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สอดคล้องกับงานของกาญจนา บุญจง (2559) ที่กล่าวถึงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องทำหน้าที่ในการประสานงานและอำนวยความสะดวก

ให้เกิดการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุให้ทราบถึงโครงการหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในการเข้าถึงสวัสดิการสังคมที่ขับเคลื่อนผ่านนโยบายสาธารณะของรัฐลงสู่พื้นที่ด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรกำหนดนโยบายด้านการให้ความคุ้มครองที่ดินทำกินและการเกษตรแก่กลุ่มแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตรเป็นการเฉพาะ

1.2 การจัดแบ่งโซน (Zoning) ของพื้นที่การเกษตรและอุตสาหกรรมออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการรुकืบของระบบอุตสาหกรรมที่กระทบต่อภาคการเกษตรมากเกินไป

1.3 รัฐบาลควรดำเนินการประเมินผลกระทบในการออกนโยบายหรือตรากฎหมายทุกครั้ง (RIA: Regulatory Impact Assessment) เพื่อไม่ให้ประชาชนได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบายหรือการออกกฎหมายต่างๆ รวมถึงมาตรการการชดเชยเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย

1.4 รัฐบาลควรสร้างความตระหนักให้ประชาชนเกิดการเตรียมความพร้อมในการดูแลคุณภาพชีวิตของตนเองเมื่อก้าวเข้าสู่ผู้สูงอายุ

1.5 รัฐบาลต้องกำหนดมาตรการป้องกันปัญหามลภาวะ กำหนดความรับผิดชอบและบทลงโทษจากการเป็นผู้ก่อมลภาวะอย่างจริงจังโดยเฉพาะในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.6 ความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนและส่งผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ ความเหลื่อมล้ำในมิติเศรษฐกิจ รัฐบาลควรหามาตรการลดความเหลื่อมล้ำด้านนี้

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนนโยบายด้านสวัสดิการสังคมต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายทราบถึงการเข้าถึงสวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้

2.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสำนักงานพัฒนาสังคมจังหวัดต้องร่วมกันจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุทั้งหมด และสำรวจกลุ่มที่ประสบปัญหาเดือดร้อน เพื่อให้การช่วยเหลือหรือส่งต่อไปยังหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือได้อย่างตรงจุด

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งในสิบของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อให้เห็นภาพความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจทั้งหมดควรจะต้องดำเนินการวิจัยในทุกพื้นที่และนำผลการศึกษามีวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเปรียบเทียบให้เห็นเป็นภาพของความเหลื่อมล้ำของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุของประเทศ

3.2 เนื่องจากรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับการลดความเหลื่อมล้ำสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ได้จากการศึกษาและดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้เบื้องต้น ดังนั้น ควรดำเนินการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมผ่านเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technic) เพื่อให้เกิดการตรวจสอบรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมมากที่สุดสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุที่สมบูรณ์สำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในการลดความเหลื่อมล้ำในอนาคตได้อย่างแม่นยำมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา บุญจง. (2559). การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะสุขอย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายพัฒนาระบบสุขภาพตำบลกระแซง อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2559). รายงานสังคมไทย 2559 สังคมสังเกต สังเกตสังคม. กรุงเทพมหานคร: หจก.ภาพพิมพ์.

พรณิดา ขุนทรง. (2557). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน). วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์. (2557). การศึกษาเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อการจัดสวัสดิการสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุตำบลสระสั้ม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม. นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์. (2558). สวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์. นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว. (2557). รายงานสถิติแรงงานนอกระบบจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2557. สระแก้ว: สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดสระแก้ว.

สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน กระทรวงแรงงาน. (2554). แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2555-2559 (ฉบับนำเสนอคณะรัฐมนตรี).

สำนักสถิติเศรษฐกิจสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2556. สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

ภาษาต่างประเทศ

George, Vic and Wilding, Paul. (1985). Ideology and Social Welfare. London: Guernsey Press.